

Informacja Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji na temat sytuacji i problemów mniejszości narodowych i etnicznych z terenu województwa śląskiego

Ogólna charakterystyka województwa śląskiego oraz funkcjonujących organizacji mniejszości narodowych i etnicznych

Zgodnie z wynikami Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r. największym skupiskiem identyfikacji narodowościowych jest region śląski. W województwie śląskim zamieszkuje prawie 764 tys., czyli ponad połowa (52%) ogółu deklarujących niepolską – lub polską z niepolską jednocześnie – przynależność narodowo-etniczną. Najliczniejszą mniejszością narodową zamieszkującą tereny województwa śląskiego jest mniejszość niemiecka. Wedle danych Narodowego Spisu Powszechnego 2002 r.¹ największe skupiska obywateli polskich narodowości niemieckiej znajdują się w zachodnich powiatach województwa śląskiego: raciborskim (7,24%), gliwickim (4,25%) i lublinieckim (3,10%). Drugą najliczniejszą mniejszością etniczną charakteryzującą tereny województwa śląskiego jest mniejszość romska, której przedstawiciele mieszkają głównie w Zabrze, Gliwicach, Chorzowie, Rudzie Śląskiej, Bytomiu, Siemianowicach Śląskich, Katowicach, Częstochowie, Zawierciu, Tarnowskich Górach, Wodzisławiu Śląskim, Żywcu.

Tabela 1. Mniejszości narodowe i etniczne na terenie województwa śląskiego wg NSP 2011

mniejszość	zadeklarowana przynależność
białoruska	352
czeska	580
karaimska	42
litewska	188
łemkowska	126
niemiecka	34 799
ormiańska	167
romska	1 733
rosyjska	829
słowacka	264
tatarska	74
ukraińska	1 041
żydowska	557
społeczność postępująca się językiem kaszubskim	43

Opracowano na podstawie: Struktura Narodowo-Etniczna Polski, Narodowy Spis Powszechny 2011.

¹ W trakcie Narodowego Spisu Powszechnego 2011 r. dane te nie były zbierane

Mniejszość niemiecka w województwie śląskim

W województwie śląskim, spośród wszystkich mniejszości narodowych i etnicznych, najliczniejszą grupę stanowi mniejszość niemiecka², a jej największą organizacją w województwie jest Stowarzyszenie o nazwie **Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego**³ z siedzibą w Raciborzu (DFK Schlesien), liczące 6350 osób, czyli znacznie mniej niż w ubiegłych latach. Z informacji uzyskanych od przedstawicieli Towarzystwa wynika, że w okresie zagrożenia pandemicznego i stanu epidemii, nastąpiło przerwanie ciągłości komunikacji. Obecnie trwają prace nad jej odbudowaniem. W 2021 r. działalność statutową w strukturach Towarzystwa prowadziło 9 zarządów oddziałowych i 94 koła terenowe. Pomimo obostrzeń związanych z pandemią w 2021 r., struktury stowarzyszenia zrealizowały łącznie 1693 projekty, z czego 411 z dofinansowaniem, a 1282 w ramach środków własnych. W wydarzeniach tych uczestniczyło ponad 52000 osób. Towarzystwo, oprócz prowadzonej działalności na rzecz swoich członków, realizuje również przedsięwzięcia o charakterze integracyjnym i kulturalnym, jak na przykład *Festiwal Kultury Mniejszości Niemieckiej* odbywający się corocznie w Katowicach. W 2017 i 2021 r. odbył się również *Festiwal Kultury Mniejszości Niemieckiej* w Ustroniu. Warto także zauważyć, że mniejszość niemiecka prowadzi aktywną działalność w mediach. W tym kontekście należy wymienić redakcję *Mittendrin*, która produkuje audycje radiowe, prowadzi radio internetowe, a także realizuje inne projekty kulturalno-medialne (audiobooki, filmy dokumentalno-promocyjne, warsztaty dziennikarskie dla dzieci i młodzieży). Do cyklicznych produkcji redakcji należą audycje radiowe. Radio Vanessa, prywatna rozgłośnia z siedzibą w Raciborzu, raz w tygodniu emituje niemieckojęzyczny koncert życzeń *Die Deutsche Stimme aus Ratibor*. Ponadto, na antenie Radia Katowice, raz na dwa tygodnie ukazuje się godzinny, niemieckojęzyczny magazyn publicystyczny *Präsent* – obie audycje dziennikarze redakcji *Mittendrin* realizują we własnym studiu radiowym mieszczącym się w budynku Towarzystwa. Redakcja prowadzi również radio internetowe z dwoma kanałami do wyboru. Na kanale *AltNeu* są prezentowane muzyczne dokonania artystów z kręgu muzyki alternatywnej z Niemiec, Austrii i Szwajcarii. Natomiast kanał *Region* jest poświęcony sprawom mniejszości niemieckiej z całej Polski – można tam usłyszeć audycje mniejszości niemieckiej realizowane również przez inne redakcje. Radio internetowe jest dostępne pod adresem: www.mittendrin.pl

Ponadto, na przestrzeni ostatnich lat, na kanale TVP Katowice, jest nadawany raz w miesiącu 12 minutowy magazyn dla mniejszości niemieckiej pn. *Schlesien Journal*. W 2021 r. łączny roczny czas emisji programu wyniósł ponad 10 h. Z kolei w Radiu Katowice jest nadawana dwa razy w miesiącu audycja skierowana do mniejszości niemieckiej pn. *Pojednanie i przyszłość*. Audycja jest redagowana i realizowana przez katowicką organizację mniejszościową *Pojednanie i Przyszłość*. Jest to program publicystyczny z warstwą muzyczną w języku niemieckim, a tematyka odnosi się w dużej mierze do tradycji i kultury niemieckiej, historii Śląska i często nawiązuje do dorobku wielu przedstawicieli niemieckiej kultury, sztuki i nauki (Eichendorfa czy laureatów Nagród Nobla urodzonych na Śląsku). Z uwagi na formułę, która wynika z założeń zespołu producenckiego związanego z tą organizacją, audycja praktycznie nie zawiera przekazów kierowanych do młodego słuchacza, jest w głównej mierze adresowana do członków mniejszości niemieckiej w starszym wieku.

² Dane dotyczące przynależności osób do mniejszości narodowych i etnicznych zostały zebrane w trakcie Narodowego Spisu Powszechnego w 2011 r.

³ Zwane dalej Towarzystwem.

W związku z sytuacją epidemiczną, niektóre imprezy i wydarzenia mniejszości niemieckiej nie mogły odbyć się w 2020 r. Towarzystwo obchodziło 30 rocznicę rejestracji i rozpoczęcia oficjalnej działalności oraz 75. rocznicę zakończenia II Wojny Światowej. W większości całkowicie zmieniono formę realizowanych projektów, dopasowując się do nowej rzeczywistości. Delegacja Towarzystwa miała jednak możliwość wzięcia udziału w uroczystościach 30-lecia Landsmannschaft Schlesien we wrześniu 2020 r. w Hanowerze.

W 2021 r. koła Towarzystwa przeprowadziły ponad 1700 przedsięwzięć kulturalnych, finansowanych m.in. ze środków Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, Konsulatu RFN, Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce. Ze funduszy pozyskanych z innych źródeł, w ramach posiadanych środków własnych oraz darowizn i 1% podatku, Towarzystwo zrealizowało ponad 1400 projektów, spotkań kulturalnych.

Warto zaznaczyć, że jednym z głównych celów statutowych Towarzystwa jest nauka języka niemieckiego. W tym celu organizowane są kursy nauki oraz liczne konkursy. Wobec niemożności nauki języka niemieckiego na Górnym Śląsku w czasach PRL, jego znajomość wśród członków mniejszości została przez wiele osób utracona. Sytuacja uległa zmianie na początku lat

dziewięćdziesiątych XX wieku. W wielu szkołach ponownie została wprowadzona nauka języka niemieckiego jako języka obcego. Z czasem systematycznie wdrażano również w szkołach możliwość nauki języka niemieckiego, jako ojczystego w wymiarze 3 godzin tygodniowo. Problemem dla mniejszości niemieckiej w dziedzinie oświaty jest niemożność nauczania języka niemieckiego jako obcego i jednocześnie jako języka mniejszości. W związku z obniżeniem subwencji oświatowej na naukę języka niemieckiego jako języka mniejszości oraz zmniejszeniem od września 2022 r., liczby godzin nauczania języka z 3 do 1 tygodniowo, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji i Nauki z dnia 4 lutego 2022 r., Towarzystwo oraz inne organizacje mniejszości niemieckiej podejmują działania w celu przywrócenia nauki języka niemieckiego jako ojczystego, w wymiarze 3 godzin tygodniowo.

Kolejną organizacją mniejszości niemieckiej jest Stowarzyszenie - **Niemiecka Wspólnota POJEDNANIE i PRZYSZŁOŚĆ**. Przewodniczącym stowarzyszenia jest Pan Dietmar A. Brehmer. Od 1991 r. Wspólnota redaguje w Polskim Radiu Katowice *Górnośląski Magazyn Mniejszości Niemieckiej Pojednanie i Przyszłość*. Celami statutowymi działalności Wspólnoty są m.in.: pełnienie roli łącznika pomiędzy ludnością pochodzenia niemieckiego a społeczeństwem polskim, pomoc wszystkim organizacjom skupiającym ludność pochodzenia niemieckiego, doradztwo na terenie Rzeczypospolitej Polskiej oraz kultywowanie tradycji niemieckiej kultury, oświaty i języka. Pan Dietmar Brehmer jest także prezesem Górnośląskiego Towarzystwa Charytatywnego w Katowicach.

Górnośląska Fundacja Kultury i Spotkań im. Eichendorffa stawia sobie za cel pielęgnowanie pamięci o Josephie von Eichendorffie, a także opiekowanie się ruinami zamku w Łubowicach, starym cmentarzem, parkiem należącym niegdyś do zamku, a także znajdującą się w Nysie mogiłą poety i jego żony. Fundacja trzyma ponadto pieczę nad poezją Eichendorffa i zbiorem dokumentów dotyczących poety, nad domem, w którym mieszkał w Łubowicach oraz dba o niemiecką kulturą Górnego Śląska i jego tradycje. Pod opieką Fundacji znajduje się Centrum Kultury i Spotkań. Prowadzi również szeroką działalność wydawniczą: roczniki łubowickie, kwartalne zeszyty Eichendorffa, publikacje naukowe czy dzieła literatury niemieckiej związanej z regionem. Przy Centrum działa rada naukowa zrzeszająca

naukowców z Polski, Czech i Niemiec. W okresie pandemii nie odbyły się niektóre planowane przedsięwzięcia, m.in. kolonie dla młodzieży i wycieczki uczniowskie, międzynarodowe seminarium kulturalne (Kulturtagung) dla członków mniejszości niemieckiej z Polski i Republiki Czeskiej, z udziałem gości z RFN, spotkanie szkół Eichendorffa czy też uroczystości z okazji kolejnych rocznic urodzin poety.

Pielęgnacją i popularyzacją języka niemieckiego, dorobku kulturalnego, historycznego, sztuki oraz tradycji krajów niemieckojęzycznych, a także nauczaniem języka niemieckiego, umacnianiem przyjaznych stosunków kulturalnych, naukowych, gospodarczych, towarzyskich obywateli niemiecko i polskojęzycznych, wspieraniem praw i ochrony osób należących do mniejszości niemieckiej, zajmuje się **Fundacja Mniejszości Niemieckiej Województwa Śląskiego** z siedzibą w Rybniku. Stowarzyszenie jest organizacją stawiającą sobie za cel budowanie społeczeństwa obywatelskiego na Górnym Śląsku poprzez promowanie, upowszechnianie i rozwój tolerancji pomiędzy mniejszością niemiecką a polską większością, w duchu otwartości, poszanowania odmienności kulturowej i dialogu interkulturowego. Powstało z inicjatywy głównie młodych osób – Polaków i Niemców pragnących wspierać pro obywatelskie działania, a za cel stawia realizację projektów będących pomostem łączącym pokolenia i ludzi. Poprzez zastosowanie różnorodnych form działania i otwartość na wymianę poglądów, Stowarzyszenie dąży do urzeczywistniania dialogu we współczesnym świecie.

Działania na rzecz mniejszości niemieckiej prowadzi również **Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej**⁴ z główną siedzibą w Gliwicach i drugim domem w Opolu. Prezesem Zarządu Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej jest Pan Poseł Ryszard Galla reprezentujący w Sejmie RP mniejszość niemiecką. Celami statutowymi DWPN jest m.in. działalność naukowa, naukowo-techniczna, oświatowa i kulturalna, w tym wspieranie i pogłębianie przyjaznych stosunków polsko-niemieckich. Działalność DWPN jest ukierunkowana na dialog międzykulturowy i działania na rzecz poznania i pielęgnowania wielokulturowej tradycji Górnego Śląska, z uwzględnieniem niemieckiego dziedzictwa regionu, wspieranie i pogłębianie przyjaznych stosunków polsko-niemieckich we współpracy

z organizacjami i instytucjami mniejszości niemieckiej w Polsce, popularyzacja wiedzy w zakresie kultury, historii i edukacji społeczno-politycznej oraz współpraca w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego. Projekty DWPN dostosowane są w znacznym stopniu do celów strategii rozwoju mniejszości niemieckiej.

Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej organizuje rocznie 50-60 projektów i ponad 300 wydarzeń, a swoje cele realizuje między innymi poprzez projekty edukacyjne i informacyjne, w formie konferencji, seminariów, szkoleń, warsztatów, wyjazdów informacyjnych, publikacji, konkursów (w dużej mierze z wykorzystaniem możliwości jakie daje Internet oraz media społecznościowe). Stworzona została m.in. wirtualna przestrzeń o nazwie *Muzeum online*. Są to zdigitalizowane dokumenty ikonograficzne i towarzyszące im teksty kuratorskie, zapisy audio-wideo objaśniające dane zagadnienia, przybliżające historię i kulturę mniejszości niemieckiej oraz dzieje innych mniejszości narodowych i etnicznych. DWPN w ramach tego projektu prezentuje historie ludzi pogranicza wplecione w szerszy kontekst historyczny. Od momentu wejścia w życie ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*⁵, trzy gminy z województwa śląskiego: Rudnik, Sońcówice i Krzanowice zostały wpisane do prowadzonego przez Ministerstwo Spraw

⁴ Zwany dalej DWPN

⁵ Dz.U z 2017 r. poz. 823

Wewnętrznych i Administracji Rejestru Gmin, na obszarze których używane są nazwy w języku mniejszości. Ustalono także dodatkowe nazwy niektórych miejscowości w języku mniejszości oraz tablice z dodatkowymi nazwami w języku niemieckim.

Zgodnie z art. 18 ww. ustawy, organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości oraz integracji obywatelskiej i społecznej. Takimi środkami mogą być m.in. dotacje przyznawane z części budżetu państwa, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. W 2022 r. Minister Spraw Wewnętrznych

i Administracji przyznał dofinansowanie w kwocie ponad 980.000,00 zł na wsparcie zadań realizowanych przez organizacje mniejszości niemieckiej w województwie śląskim, w tym:

- 1) 439.552,00 zł na następujące zadania realizowane przez Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego, z siedzibą w Raciborzu (DFK Schlesien):
 - *Prowadzenie bieżącej działalności – 80 000 zł;*
 - *Bajkowe spotkania z Andersenem i braćmi Grimm – 8 850 zł;*
 - *Działalność zespołów artystycznych TSKN Woj. Śląskiego 2022 – 170 302 zł;*
 - *Festiwal Kultury Niemieckiej Kreiskulturfest 2022 – 10 700 zł;*
 - *Ocalić od zapomnienia – obchody Tragedii Górnośląskiej – 14 200 zł;*
 - *Realizacja niemieckojęzycznych audycji radiowych – 78 747 zł;*
 - *Wydawanie, redagowanie i dystrybucja czasopisma Oberschlesische Stimme – 55 000 zł;*
 - *21 edycja Konkursu Piosenki Niemieckiej – 5 700 zł;*
 - *25 lat audycji Die deutsche Stimme aus Ratibor – 16 053 zł.*

- 2) 76.510,00 zł na zadania realizowane przez Górnośląską Fundację Kultury i Spotkań im. Eichendorffa:
 - *Dotacja podmiotowa na działalność bieżącą GCKiS w 2022 r. – 25 000 zł;*
 - *Kontynuacja serii Perły Literatury Śląskiej- Juwelen Schlesischer Literatur (Nr 17): Joseph von Eichendorff „Zauberei im Herbste”/ Jesienne czary – 14 250 zł;*
 - *Widowisko teatralne pt. Joseph von Eichendorff powraca do Łubowic – 17 500 zł;*
 - *Wydanie Zeszyty Eichendorffa – Eichendorff Hefte – Numery 77 do 80 – 19 760 zł.*

- 3) 7.000,00 zł na zakup elektronicznego pianina dla Fundacji Mniejszości Niemieckiej Województwa Śląskiego w Rybniku.

- 4) 420.000,00 zł na następujące zadania realizowane przez Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej z siedzibą w Gliwicach:
 - *Działalność bieżąca Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej w roku 2022 – 180 000 zł;*
 - *Archiwum Historii Mówionej – 50 000 zł;*
 - *Działalność Punktu Doradczego i inne działania mające na celu wspieranie polsko-niemieckiej dwujęzyczności w ramach kampanii Bilingua – łatwiej z niemieckim! – 60 000 zł;*
 - *Jugendpunkt. – Niemieckie Kluby Młodzieżowe – 50 000 zł;*
 - *Niemieckie Kluby Malucha – 80 000 zł.*

- 5) 37.000,00 zł na następujące zadania realizowane przez Stowarzyszenie Język-Kultura-Tradycja Pomostem do Europy, z siedzibą w Rybniku:
- Wsparcie działalności wydawniczej – Herr Baron kommt barfuß – 13 000 zł;
 - Wydanie audiobooka z bajkami w języku niemieckim – 24 000 zł.

Mniejszość romska w województwie śląskim

Romowie są drugą co do liczebności mniejszością w województwie śląskim. Najliczniejsze grupy mniejszości romskiej zamieszkują w Zabrze, Bytomiu, Chorzowie, Gliwicach, Katowicach, Rudzie Śląskiej, Siemianowicach Śląskich, Tarnowskich Górach, Żywcu i Zawierciu. Na terenie Śląska zamieszkują Romowie z grup: Polska Roma, Bergitka, Kełderasze, Lowarzy, Chaładytka Roma. Najliczniejszą grupę stanowią Romowie Bergitka. Obecnie, główne problemy Romów z województwa śląskiego, występują w takich obszarach jak edukacja, bezrobocie i warunki mieszkaniowe. Jednym z problemów w życiu społecznym Romów jest w dalszym ciągu niski poziom wykształcenia, a nieraz analfabetyzm. Z drugiej strony, są osoby, które mają wyższe wykształcenie lub studiują. Od 18 lat w województwie (i w całej Polsce) były realizowane zadania pomocowe na rzecz społeczności romskiej w ramach wieloletniego *Programu rządowego na lata 2004-2013, Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014-2020*⁶. Od 2021 r. trwa kolejna edycja *Programu integracji społecznej i obywatelskiej Romów w Polsce na lata 2021-2030*.

W województwie śląskim działają następujące organizacje romskie:

- Zabrzeńskie Stowarzyszenie Romów;
- Stowarzyszenie Romów Śląskich z siedzibą w Rudzie Śląskiej;
- Stowarzyszenie Romów w Gliwicach;
- Śląskie Stowarzyszenie Romów w Radzionkowie;
- Stowarzyszenie Szansa dla Romów w Chorzowie;
- Stowarzyszenie ANGEL w Bytomiu;
- Stowarzyszenie Romów Romano Drom w Sosnowcu;
- Stowarzyszenie na Rzecz Społeczności Romskiej Amaro Drom – Nasza Droga w Zabrze;
- Stowarzyszenie Romów Powiatu Zawiercie JAME ROMA – MY CYGANIE;
- Stowarzyszenie Polsko-Romskie Polo Roma z siedzibą w Zabrze.

Na uwagę zasługuje wyróżnienie, jakie zostało przyznane Pani Izoldzie Kwiek, romskiej poetce, animatorce kultury i równocześnie Prezesowi Stowarzyszenia Romów Śląskich z siedzibą w Rudzie Śląskiej, która w 2019 r. została laureatką ogólnopolskiego konkursu *Anioły kultury 2019*. Panią Izoldę Kwiek do konkursu zgłosiła młodzież z ZSP nr 4 i ZSP nr 5 w Rudzie Śląskiej. Stowarzyszenie reprezentowane przez Panią Izoldę Kwiek prowadzi głównie działalność artystyczną.

Również aktywnie w tej dziedzinie działa Stowarzyszenie Romów w Gliwicach, gdzie jest organizowana cyklicznie impreza artystyczna *Wieczór z Romami w Parku Chopina w Gliwicach*. Szczególnie zaangażowany w organizację wydarzenia był śp. Władysław Kwiatkowski, prezes

⁶ Zwany dalej Programem integracji.

stowarzyszenia. Inne organizacje romskie także starają się działać na rzecz integracji społeczności romskiej w Polsce oraz zachowania tożsamości kulturowej i etnicznej. Przykładem może być organizacja w poprzednich latach *Dni Romskich w Zabrze* przez lokalne stowarzyszenia romskie. Organizacje romskie podejmują interwencje głównie w sprawach mieszkaniowych oraz bezpieczeństwa. W ostatnich latach najbardziej aktywnie w tym zakresie działało stowarzyszenie na rzecz Społeczności Romskiej Amaro Drom – Nasza Droga w Zabrze. Pełnomocnik Wojewody Śląskiego do spraw Mniejszości Narodowych i Etnicznych podejmuje interwencje w zgłaszanych sprawach zagrożenia bezpieczeństwa osób należących do mniejszości oraz w sytuacjach konfliktowych, włącznie z kierowaniem przez Wojewodę lub Pełnomocnika pism do Prezydenta Miasta Zabrze oraz do Komendanta Wojewódzkiego Policji w Katowicach. Pełnomocnik lub pracownicy Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego uczestniczą w spotkaniach ze społecznością romską i przedstawicielami Miasta i Policji. Ponadto, Pełnomocnik ściśle współpracuje z Pełnomocnikiem Komendanta Wojewódzkiego Policji do spraw Ochrony Praw Człowieka. W ciągu ostatnich kilku lat, Romowie z Zabrze, Policja i Pełnomocnik Wojewody Śląskiego prezentowali stanowisko, iż społeczność romska w Zabrze – dla poprawy jej bezpieczeństwa i integracji – powinna zamieszkiwać w różnych rejonach miasta. Temu celowi powinna też służyć realizacja przez Miasto Zabrze zadań *Programu Integracji* w dziedzinie *Mieszkalnictwo*. Pełnomocnik Wojewody Śląskiego kierował również apele do Miasta Zabrze oraz do samorządów, gdzie zamieszkują Romowie, o zapewnienie integracji społeczności romskiej, a nie tworzenie skupisk tej mniejszości.

Jeśli chodzi o kwestie bytowe społeczności romskiej, to należy zauważyć, że dzięki realizacji *Programu Integracji*, a w ostatnich latach również z związku z wprowadzeniem programu *Rodzina 500+* - polepszyła się sytuacja socjalno-bytowa wielodzietnych rodzin romskich. Rodzice dzieci, uczniów romskich, mogli także wnioskować o środki na wyprawkę szkolną (*300+*).

Do 2020 r. na terenie województwa śląskiego był realizowany *Program integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014-2020*. W tym okresie, łącznie 12 gmin województwa śląskiego

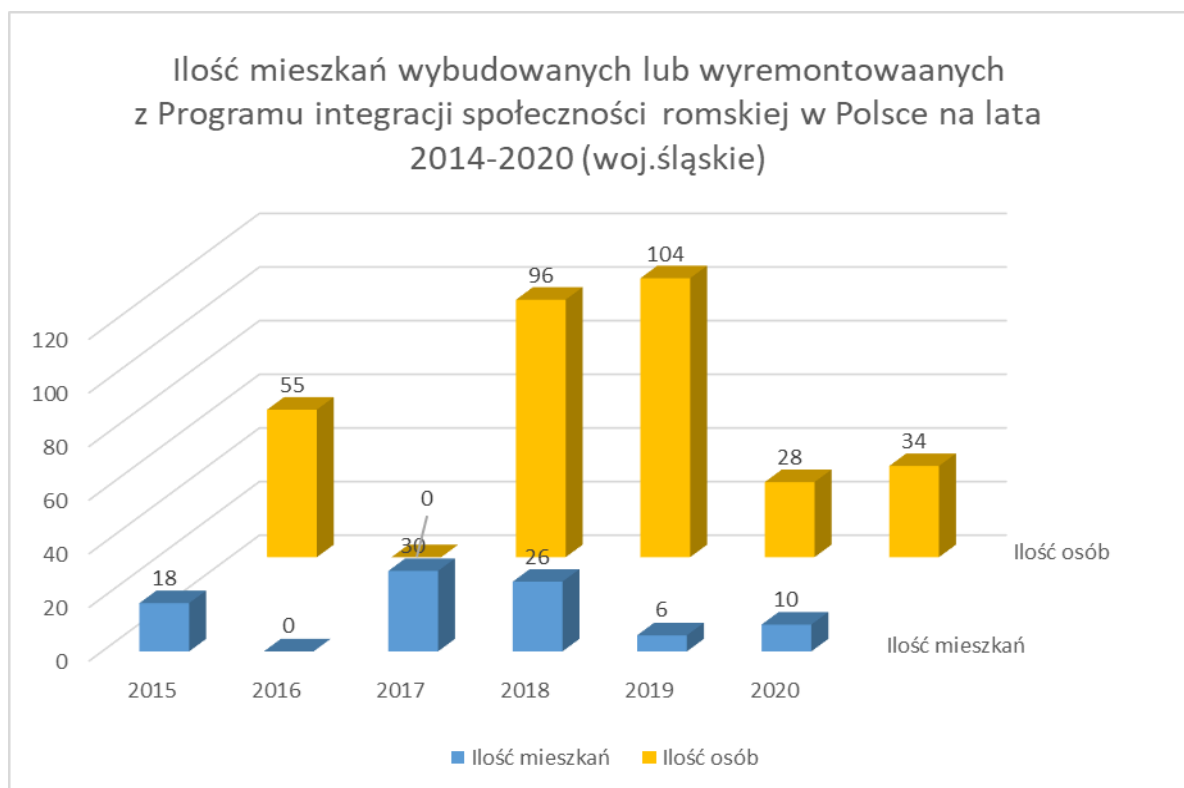
(tj. Bytom, Chorzów, Gliwice, Katowice, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Szczekociny, Tarnowskie Góry, Wodzisław Śląski, Zabrze, Zawiercie i Żywiec) oraz 17 organizacji pozarządowych (Fundacja Pamięci Księdza Prałata Pawła Krafczyka w Bytomiu, Stowarzyszenie Angel w Bytomiu, Stowarzyszenie Szansa dla Romów w Chorzowie, Chorzowskie Stowarzyszenie Pomocy Arka II, Stowarzyszenie Romów w Gliwicach, Związek Harcerstwa Polskiego - Komenda Śląskiej Chorągwi w Katowicach, Stowarzyszenie „Nasz Orzegów” w Rudzie Śląskiej, Stowarzyszenie Twórczego Rozwoju w Sosnowcu, Stowarzyszenie Romów - Romano Drom w Sosnowcu, Fundacja Rozwoju Inicjatyw Społecznych FRIS w Toszku, Stowarzyszenie Godność i Praca Klub Integracji Społecznej w Wojkowicach, Stowarzyszenie na rzecz Osób Niepełnosprawnych SZANSA przy Zespole Szkół Specjalnych nr 42 w Zabrze, Stowarzyszenie Pomocna Dłoń Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej i ich Bliskich przy Zespole Szkół Specjalnych nr 38 w Zabrze, Uczniowski Klub Sportowy Taekwon-do w Zabrze, Zabrzeńskie Stowarzyszenie Romów, Stowarzyszenie Misericordia w Zabrze i Fundacja Klamra w Żywcu) realizowało zadania z obszaru wsparcia II – małe granty z rządowego *Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014-2020*.

Efekty realizacji działań w zakresie głównych obszarów wsparcia *Programu: Mieszkalnictwo, Edukacja, Zdrowia, Praca.*

a) Mieszkalnictwo

W okresie od 2014 do 2020 r. zostało zrealizowanych 18 zadań z dziedziny *Mieszkalnictwo*, w ramach których wyremontowano 90 lokali mieszkalnych. Prace remontowe polegały m.in. na wykonaniu pomieszczeń sanitarnych w mieszkaniach, malowaniu, wymianie stolarki okiennej, drzwiowej, instalacji elektrycznej, grzewczej, zainstalowaniu nowych pieców.

W Szczekocinach powstał integracyjny budynek mieszkalny (socjalny) zrealizowany ze środków *Programu* oraz gminy Szczekociny. Powstało 12 lokali socjalnych, w tym dla 8 rodzin z mniejszości romskiej (18 osób) i 4 dla rodzin polskich (11 osób). Zamieszkanie w jednym budynku mniejszości romskiej i polskiej przyczynia się do integracji społeczności Szczekocin. Dzięki remontom i modernizacji poprawił się stan infrastruktury mieszkaniowej oraz standard życia rodzin romskich.

b) Edukacja

W latach 2014-2020 zrealizowano 213 zadań z dziedziny *Edukacja* (w tym 37 zadań ze środków ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania). Na terenie województwa śląskiego finansowano działalność świetlic integracyjnych (Bytom, Gliwice, Chorzów, Zabrze, Żywiec) ze środków *Programu integracji*. Uczniowie romscy mający braki w wiedzy, wynikające zarówno z trudności w nauce, sytuacji domowej, jak i braku nawyku uczenia się, podczas przebywania w nielicznych grupach w świetlicy, mają szanse i warunki do uzupełnienia wiedzy. Ponadto, w świetlicach prowadzono zajęcia rozwijające ich talenty i zainteresowania plastyczne, muzyczne, taneczne czy sportowe. W okresie wakacyjnym, w świetlicach działających na terenie Zabrze, były prowadzone m.in. zajęcia przygotowujące dzieci i młodzież romską do egzaminów poprawkowych. W ramach działalności świetlic były organizowane

wyjścia do kina, teatru i innych instytucji kulturalnych. Gminy Gliwice i Chorzów w okresie wakacyjnym organizowały 10 dniowe półkolonie. Ze środków *Programu integracji* było finansowane ubezpieczenie uczniów romskich uczęszczających do placówek oświatowych, pobyt dzieci romskich w przedszkolach, wycieczki, wyjścia do placówek kulturalnych, zajęcia wyrównujące oraz działalność drużyny piłkarskiej FC Roma w Zabrze. Ponadto, sfinansowano czesne oraz zakup książek dla studentki pochodzenia romskiego, która 25 października 2017 r. uzyskała tytuł magistra psychologii. Tytuł pracy magisterskiej brzmiał „*Analiza porównawcza miłości oraz systemu wartości rodzinnych w środowisku romskim i polskim*”. Studentka jest obecnie doktorantką Uniwersytetu Śląskiego. Należy również podkreślić, że bardzo ważną rolę w procesie edukacji dzieci i młodzieży romskiej odgrywają asystenci edukacji romskiej. Asystent romski jest to osoba obdarzona zaufaniem lokalnych społeczności romskich i stanowi swego rodzaju łącznik pomiędzy szkołą, wychowawcą, nauczycielem a rodziną i środowiskiem uczniów romskich. Asystenci zapewniają też wszechstronną pomoc uczniom romskim w kontaktach ze środowiskiem szkolnym. Obecnie w województwie śląskim asystenci edukacji romskiej zapewniają wsparcie w szkołach na terenie Gliwic, Bytomia, Chorzowa, Zabrze, Rudy Śląskiej i Żywca. Asystenci są zatrudniani ze środków zwiększonej subwencji oświatowej.

c) Zdrowie

W latach 2014-2020 z dziedziny *Zdrowie*, w ramach *Programu integracji* zostało zrealizowanych 12 zadań. W Gliwicach i Zawierciu finansowano zatrudnienie pielęgniarek środowiskowych pracujących ze społecznością romską. Pomagały one w umawianiu wizyt u lekarzy specjalistów, uczestniczyły podczas wizyt lekarskich czy w trakcie specjalistycznych badań. Przeprowadzały rozmowy na temat dbania o zdrowie, przestrzegania higieny osobistej, nikotynizmu wśród dzieci. Szczególną opieką pielęgniarki obejmowały kobiety w ciąży. Gmina Zabrze, w ramach zadania *Projekt na rzecz poprawy sytuacji zdrowotnej Romów w Zabrzu poprzez działanie animatora zdrowotnego* zatrudniła na stanowisku animatora zdrowotnego osobę pochodzenia romskiego, która na bieżąco i regularnie motywowała rodziców dzieci romskich do cyklicznych wizyt lekarskich i profilaktycznych. Animator organizował też spotkania z położną oraz współpracował z placówkami oświatowymi, do których uczęszczają uczniowie pochodzenia romskiego by motywowano rodziców dzieci romskich do wykonania zaległych badań.

d) Praca

W latach 2014-2017 z dziedziny *Praca*, w ramach *Programu integracji*, zostało zrealizowanych 14 zadań. Należy wskazać, że poziom bezrobocia wśród Romów zamieszkałych na terenie województwa śląskiego jest wysoki. Spowodowany jest on przede wszystkim niskim poziomem wykształcenia. Niejednokrotnie barierą w uzyskaniu zatrudnienia nie jest tylko brak doświadczenia czy umiejętności romskiego pracownika, ale niechęć przedsiębiorców do zatrudniania Romów w swoich firmach. Przykładem dobrze zaplanowanych działań prozatrudnieniowych był projekt pn. *Spotkania z pracodawcami i staże dla Romów*, realizowany przez Fundację Rozwoju Inicjatyw Społecznych FRIS. Projektem objęto grupę ze społeczności romskiej zamieszkałej w Zabrzu. W ramach zadania zorganizowano spotkania z pracodawcami, których celem było przełamanie stereotypów postrzegania Romów i przyczynienie się do zwiększenia zatrudnienia w przedsiębiorstwach na terenie

Zabrza i okolic. Ponadto, w ramach projektu sfinansowano staże dla Romów (trwające od miesiąca do 3 miesięcy). Z dziedziny *Praca* zadania realizowały także Gmina Zawiercie, Stowarzyszenie Twórczego Rozwoju w Sosnowcu i Stowarzyszenie Misericordia w Zabrzu.

Gmina Zawiercie w ramach zadania *Aktywizacja zawodowa*, w 2015 r. skierowała na staże zawodowe 4 osoby ze społeczności romskiej, które posiadały już wstępne kwalifikacje zawodowe na zajmowanych stanowiskach. W ramach otrzymanej dotacji w 2016 r. skierowano na staże zawodowe 6 osób, a w 2017 roku 4 osoby ze społeczności romskiej zamieszkałe na terenie Zawiercia. Efektem staży zawodowych była możliwość nauki i zapoznania się przez osobę zatrudnioną z zasadami pracy sumiennym i starannym wykonywaniem poleceń służbowych, przestrzeganiem przepisów (w tym BHP). Dzięki stażom Romowie zmienili swoje podejście do pracy zawodowej, docenili wartość pieniądza, nauczyli się systematyczności, komunikacji interpersonalnej oraz odpowiedzialności za powierzony im zakres obowiązków służbowych. Poprzez takie oddziaływania Romowie podnieśli swoje kompetencje zawodowe, zwiększyli efektywność i jakość swojej pracy, co wpłynęło na zwiększenie poziomu ich samooceny. Organizacja staży zawodowych przyczyniła się do podniesienia poziomu aktywności społecznej oraz rozwinięcia cech osobowościowych niezbędnych na rynku pracy, a także pozytywnie wpłynęła na integrację społeczności romskiej oraz zniwelowała negatywne postrzeganie Romów.

Natomiast **Stowarzyszenie Misericordia i Fundacja Rozwoju Inicjatyw Społecznych FRIS** realizowały zadania skierowane do osób ze społeczności romskiej, które dotyczyły: motywowania do poszukiwania pracy, efektywnego poszukiwania zatrudnienia, tematyki antydyskryminacyjnej, samooceny, rozmów z doradcą zawodowym, określaniem predyspozycji do podjęcia kursu zawodowego. Ponadto przeprowadzono warsztaty z trenerem pracy poświęcone autoprezentacji, poprawie wizerunku oraz organizowano indywidualne konsultacje prawne. Zorganizowano także spotkanie z przedstawicielem społeczności romskiej, który osiągnął sukces na gruncie zawodowym. W 2016 r. Stowarzyszenie Misericordia w Zabrzu zorganizowano dwa kursy: rękodzieło i podstawy informatyki.

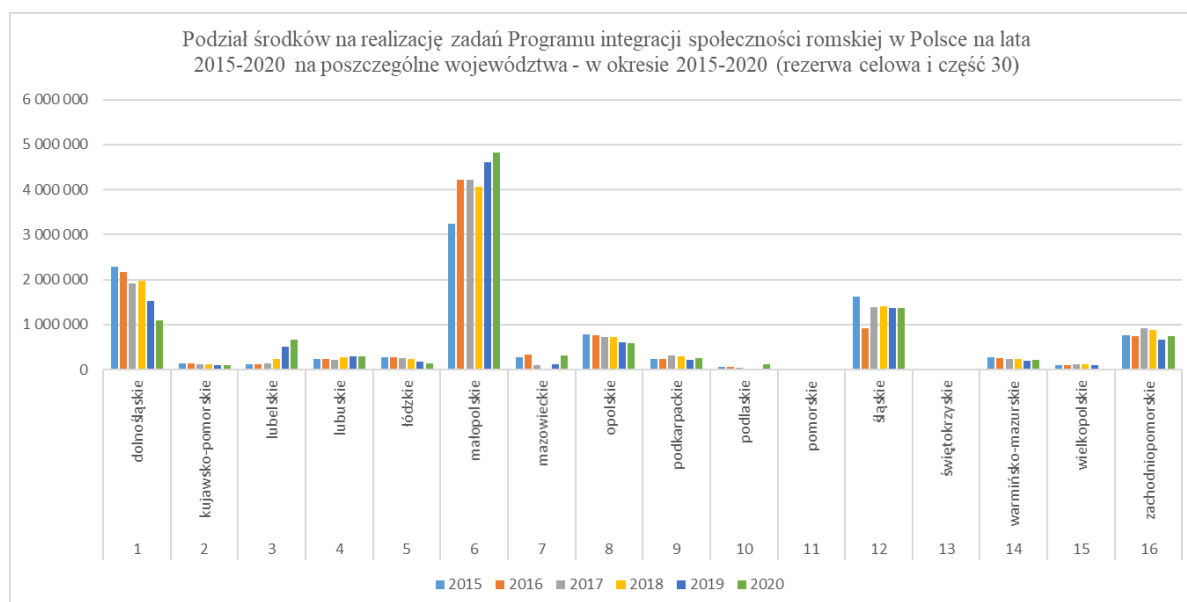
Stowarzyszenie Twórczego Rozwoju w Sosnowcu, w ramach otrzymanej dotacji na realizację zadania w ramach *Programu integracji*, zorganizowało zawodowy kurs kwalifikacyjny w zawodzie kucharz dla 6 osób pochodzenia romskiego. Osoby te otrzymały świadectwo i tym samym nowy zawód. Ponadto po zakończeniu kursu odbyło się spotkanie osób przeszkolonych z pracownikiem PUP w Sosnowcu, na którym zostali zapoznani z metodami poszukiwania pracy w zawodzie kucharz. Stowarzyszenie zorganizowało kurs prawa jazdy kategorii C dla czterech osób pochodzenia romskiego - zadanie zakończyło się sukcesem. Beneficjenci zdobyli zawodowe prawo jazdy oraz uprawnienia do przewozu towarów i rozpoczęli pracę, która poprawiła ich sytuację bytową. W 2016 r. Stowarzyszenie Misericordia w Zabrzu zorganizowało dwa kursy: rękodzieło i podstawy informatyki.

W latach 2018/2019 na terenie województwa śląskiego realizowano projekt *Śląscy Romowie na ścieżce do aktywizacji zawodowej*. Projekt był prowadzony przez Narodowe Forum Doradztwa i Kariery w ramach *Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, działanie: 2.7. Zwiększenie szans*

na zatrudnienie osób szczególnie zagrożonych wykluczeniem społecznym. Wartość projektu wynosiła ponad 900.000 zł z czego dofinansowanie z Unii Europejskiej - ponad 800.000 zł. Głównym celem projektu była aktywizacja społeczno-zawodowa 40 kobiet i 40 mężczyzn ze społeczności romskiej zamieszkałych na terenie gmin Zabrze, Chorzów, Gliwice, Katowice poprzez objęcie ich

kompleksowym, zindywidualizowanym wsparciem doradczym, szkoleniowym i stażowym oraz pośrednictwem pracy.

Łącznie, w ramach *Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014-2020* w województwie śląskim, zrealizowano 257 zdań, w tym z dziedziny: *Edukacja* – 213 zdań, *Mieszkalnictwo* – 18 zdań, *Zdrowie* – 12 zdań, *Praca* -14 zdań.

Program integracji społecznej i obywatelskiej Romów w Polsce na lata 2021-2030.

Uchwałą Rady Ministrów nr 190/2020 w sprawie ustanowienia programu wieloletniego pod nazwą Program integracji społecznej i obywatelskiej Romów w Polsce na lata 2021-2030⁷, został uruchomiony nowy program rządowy na rzecz tej społeczności. Głównym celem *Programu integracji 2021-2030* jest zwiększenie poziomu integracji społecznej i obywatelskiej Romów w Polsce poprzez działania w dziedzinie edukacji (szeroko rozumianej, obejmującej również edukację kulturową, historyczną i obywatelską, prozdrowotną, zawodową), wspieranej działaniami w zakresie poprawy sytuacji mieszkaniowej oraz poprzez Innowacyjne projekty integracyjne. Innowacyjne projekty integracyjne są nowym obszarem wsparcia i dotyczą zadań wykraczających poza dziedzinę edukacji i mieszkalnictwa, ale których realizacja jest zgodna z celami Programu.

Na realizację zadań z *Programu integracji 2021-2030* dla województwa śląskiego w 2021 r. przyznano środki w wysokości 942 763 zł z rezerwy celowej oraz 85 000 zł z części 30 budżetu państwa, której dysponentem jest Minister Edukacji i Nauki. W 2021 r. 5 gmin województwa śląskiego

(tj. Chorzów, Gliwice, Ruda Śląska, Zabrze i Żywiec) oraz 3 organizacje pozarządowe (tj. Stowarzyszenie Przyjazna Ósemka w Bytomiu, Uczniowski Klub Sportowy Taekwon-do w Zabrzu, Centrum Rozwoju Lokalnego w Zawierciu) realizowało zadania w ramach *Programu integracji*. W 2021 r. przeprowadzono łącznie 19 zadań z dziedziny *Edukacji* (w tym 8 ze środków Ministerstwa Edukacji i Nauki), 2 zadania dotyczące *Mieszkalnictwa* oraz 3 z dziedziny *Innowacyjne projekty integracyjne* – łącznie 24 projekty.

Zgodnie z wytycznymi *Programu integracji 2021-2030*, Pełnomocnik Wojewody Śląskiego

⁷ Zwany dalej Programem integracji 2021-2030.

ds. Mniejszości Narodowych i Etnicznych⁸ jest zobowiązany do organizacji przynajmniej dwa razy w roku spotkań z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego⁹, szkół, społeczności romskiej, Miejskich Ośrodków Pomocy Społecznej, instytucji kultury oraz lokalnych organizacji pozarządowych, w celu zaktywizowania samorządów do efektywnego udziału w *Programie integracji 2021-2030*, diagnozowania potrzeb lokalnej społeczności romskiej w kontekście jej integracji z mieszkańcami danej JST, planowania adekwatnych działań, omawiania potrzeb, wymiany dobrych praktyk oraz bieżącego monitorowania wdrażania *Programu integracji 2021-2030*. Takie spotkania w 2021 r. odbyły się online 21 stycznia oraz 5 listopada 2021 r. Ponadto, w ramach nowego *Programu integracji 2021-2030*, są organizowane spotkania szkoleniowe dla asystentów edukacji romskiej oraz nauczycieli wspomagających edukację dzieci romskich. Mają one na celu poszerzenie kompetencji, wymianę doświadczeń oraz aktywny dialog i roboczą współpracę. Jak dotąd szkolenia takie odbyły się 7 września 2021 r. oraz 30 marca 2022 r. i cieszyły się dużym zainteresowaniem. W obu szkoleniach uczestniczyli też przedstawiciele Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Podejmowane działania, inicjatywy

W czerwcu 2016 r. Pełnomocnik wystąpił z apelem do gmin, na terenie których zamieszkują Romowie, o przeanalizowanie sytuacji mieszkaniowej społeczności romskiej i sprecyzowanie niezbędnych potrzeb w tym zakresie, które mogłyby być realizowane przez gminy, a dofinansowane ze środków *Programu integracji 2021-2030*. Głównym efektem powyższego działania było złożenie wniosków z dziedziny *Mieszkalnictwo* do *Programu integracji 2021-2030* przez dwie gminy, które dotąd nie realizowały takich zadań. Gminom tym udzielono pomocy na etapie przygotowania wniosków i realizacji zadania. Pełnomocnik ponawiał okresowo apele do gmin o uwzględnienie w planowanych działaniach zadań integrujących społeczność romską poprzez zamieszkanie wśród społeczności większościowej (pismo do Zabrze w 2021 r.). Trzeba jednak zauważyć, że nie wszystkie samorządy stosują tę zasadę. Również stanowisko zainteresowanej społeczności romskiej (głównie z Zabrze) ulega w tej sprawie zmianom.

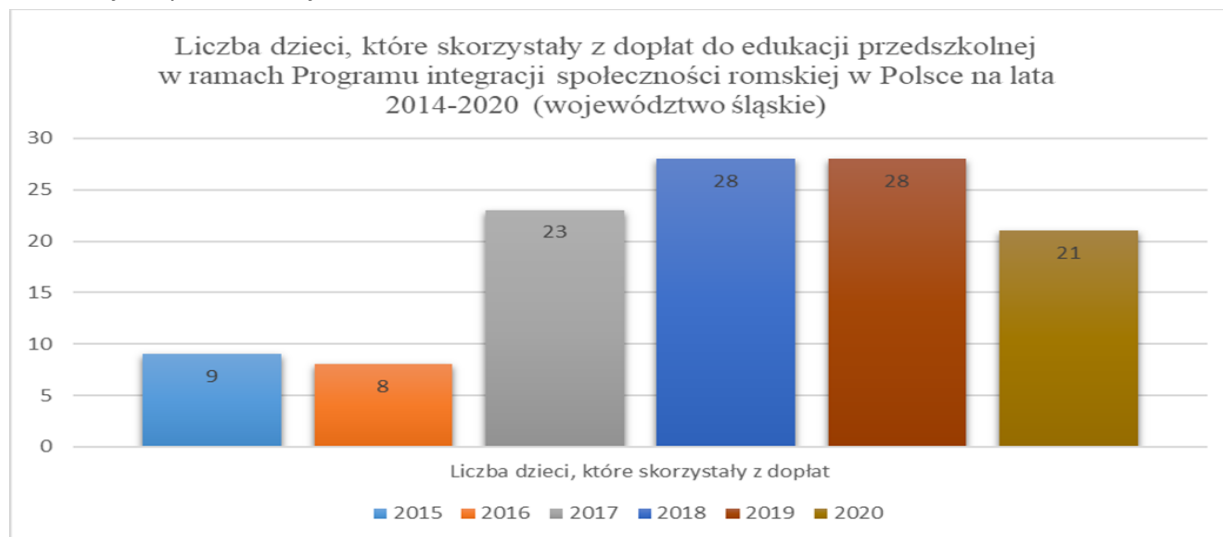
Przykłady dobrych praktyk

Dobre praktyki były przedstawiane podczas konferencji organizowanych przez Pełnomocnika. Jedną z nich jest wsparcie edukacji przedszkolnej dzieci romskich zaprezentowane przez Gminę Żywiec, która jako pierwsza finansowała z *Programu integracji społecznej i obywatelskiej Romów w Polsce na lata 2021-2030* pobyt dzieci romskich w przedszkolach, ponadto omawiano pozyskiwanie i wykorzystywanie dodatkowej subwencji oświatowej na uczniów pochodzenia romskiego. Asystentki edukacji romskiej, zatrudnione w Żywcu dały dobry przykład posyłając swoje dzieci do przedszkoli, a następnie w kontaktach z rodzicami, zachęcały matki do zapisywania dzieci do przedszkoli. W ramach edukacji przedszkolnej są prowadzone zajęcia wyrównawcze, logopedyczne, ogólnorozwojowe, z terapii integracji sensorycznej, z komunikacji językowej (poszerzające kompetencje porozumiewania się w języku polskim, rozwijające kompetencje społeczne i integracyjne) oraz zajęcia korekcyjno-kompensacyjne. Zajęcia te prowadzone są ze względu na fakt, że w większości domów

⁸ Zwany dalej Pełnomocnikiem.

⁹ Zwanych dalej jst.

romskich mówi się w języku romskim, a dziecko trafiając do przedszkola nie zna języka polskiego. Dzięki realizacji tych zadań, które przynoszą pozytywne efekty, poprawia się zdolność dziecka romskiego do adaptacji w szkole, a także samoocena w kontaktach z pozostałymi uczniami, co wpływa na inne zachowania szkolne, jak np. frekwencja.

W 2017 r., uczestnik *Programu integracji* - Miasto Gliwice - zdobyło nagrodę Rady Europy - Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych oraz kampanii antydyskryminacyjnej DOSTA! za działalność świetlicy integracyjnej *Pod Lipami*, funkcjonującej w Zespole Szkolno-Przedszkolnym Nr 12 w Gliwicach. Nagroda jest przyznawana samorządom co dwa lata za kreatywne i innowacyjne projekty na rzecz Romów. Jednym z warunków otrzymania nagrody jest zaangażowanie społeczności romskiej. Świetlica integracyjna dla dzieci romskich i polskich *Pod Lipami* prowadzi swoją działalność od 2013 r. i powstała dzięki współpracy Stowarzyszenia Romów w Gliwicach, Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego oraz Miasta Gliwice, a jej inicjatorem było Stowarzyszenie Romów w Gliwicach. Działalność świetlicy spowodowała ożywienie współpracy pomiędzy Stowarzyszeniem Romów w Gliwicach, a Gimnazjum Nr 10. Dokładniejsza analiza środowiska wykazała, że do gliwickich placówek oświatowych na terenie Gliwic uczęszcza większa liczba dzieci i młodzieży pochodzenia romskiego. Obecnie w Gliwicach,

ze zwiększonej subwencji oświatowej na dzieci pochodzenia romskiego, są zatrudnione trzy asystentki edukacji romskiej, a do placówek oświatowych uczęszcza 99 dzieci i młodzieży pochodzenia romskiego. W dniu 14 października 2020 r. Pani Magdalena Kwiatkowska, pełniąca zarówno funkcję asystenta edukacji romskiej w Zespole Szkolno-Przedszkolnym nr 12 w Gliwicach, jak i będąca pracownikiem świetlicy integracyjnej *Pod Lipami*, została odznaczona Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

W zajęciach w świetlicy integracyjnej *Pod Lipami* bierze udział 80 uczestników (w tym 30 pochodzenia romskiego). Zajęcia odbywają się cztery razy w tygodniu, a uczestnicy mogą korzystać z warsztatów plastycznych, muzycznych, tanecznych, komputerowych, sportowych, opiekuńczo-wspomagających. Ponadto uczestnicy zajęć świetlicowych biorą udział w wycieczkach, wyjściach do kina, teatru. W ramach świetlicy działa zespół wokalnno-taneczny *Romane Ciercheń*, który zaprezentował się m.in. podczas spotkania z okazji Międzynarodowego Dnia Romów zorganizowanego w Śląskim Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach. W ramach działalności świetlicy, od 2016 r. jest organizowana impreza środowiskowa promująca mniejszości narodowe pod nazwą *Gliwicki Tygiel*, podczas którego jest

rozstrzygany wojewódzki konkursu plastyczny *Romskie Bajanie*, organizowany pod patronem Śląskiego Kuratora Oświaty.

W Szkołach Podstawowych Nr 16 oraz 21 w Bytomiu działa kolejna romska świetlica integracyjna, pod nazwą *Amaro Strychos*, czyli *Nasz Strych*. W 2019 r. kierownik świetlicy Pani Dorota Żuber została laureatką ogólnopolskiej, prestiżowej Nagrody im. Ireny Sendlerowej „Za naprawianie świata”. Nagroda jest przyznawana nauczycielom, którzy uczą i wychowują w duchu tolerancji i poszanowania dla innych, inspirują do działań zgodnych z tymi zasadami i odgrywają aktywną rolę w swojej szkole oraz społeczności lokalnej. Pani Dorota Żuber otrzymała tę nagrodę za stworzenie i działalność świetlicy integracyjnej *Amaro Strychos* dla dzieci romskich i nieromskich.

Natomiast W 2020 r, koordynator świetlicy *Amaro Strychos* Pani Agata Kołodziejczyk została laureatką

X Nagrody im. Aliny Margolis-Edelman, wybitnego lekarza i społecznika. Ideą nagrody jest promowanie i docenianie osób, które z energią, pasją i oddaniem pomagają dzieciom, dając im siłę, poczucie bezpieczeństwa i wiarę we własne możliwości.

Mniejszość ormiańska w województwie śląskim

W województwie śląskim Ormianie zamieszkują głównie w Gliwicach, Bytomiu, Bielsku-Białej, Zabrze. W 2017 r. społeczność ormiańska w Polsce obchodziła jubileusz 650-lecia nadania przez króla Kazimierza Wielkiego przywileju zezwalającego na założenie biskupstwa ormiańskiego we Lwowie. Od 1367 r. Ormianie pełnoprawnie osiedlali się na terenie Królestwa Polskiego, jednocześnie pozostając przy swojej wierze, tradycji i zwyczajach. Nadanie tego przywileju stworzyło podwaliny pod integrację obu narodów w duchu współpracy i poszanowania wzajemnych praw, a następnie uzyskania przez Ormian statusu pełnoprawnych obywateli.

Organizacją tej mniejszości jest Związek Ormian w Polsce im. Arcybiskupa Józefa Teodorowicza w Gliwicach¹⁰. Jest to podmiot o zasięgu ogólnopolskim, zrzeszający około 100 osób, wspierany przez licznych sympatyków oraz inne osoby zainteresowane historią i kulturą Ormian. Związek prowadzi aktywną działalność edukacyjną i kulturalną, organizuje m.in. Dni Kultury Ormiańskiej, gromadzi historyczne wydawnictwa o tematyce ormiańskiej. Problemem, z którym mierzy się Związek, są wysokie koszty utrzymania lokalu wynajmowanego od Miasta Gliwice, w którym znajduje się siedziba Związku. Projekty Związku zostały wsparte przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji kwotą 72.500,00 zł. Wśród nich są następujące przedsięwzięcia:

- *Najem i eksploatacja lokalu służącego działalności programowej Związku – 27 000 zł;*
- *Ormiańskie drzewko pamięci w Lusławicach - ku upamiętnieniu ormiańskich korzeni Krzysztofa Pendereckiego. Jubileusz prof. Pisowicza – 15 000 zł;*
- *Dni kultury ormiańskiej – 15 500 zł;*
- *Biblioteka ormiańska – 10 000 zł;*
- *Promocja tożsamości etnicznej Ormian polskich - założenie strony internetowej – 5 000 zł.*

20 listopada 2009 r. Arcybiskup Metropolita Warszawski utworzył w Polsce trzy terytorialne parafie Kościoła katolickiego obrządku ormiańskiego. Siedziba Parafii Południowej znajduje

¹⁰ Zwany dalej Związkiem.

się w Gliwicach w Kościele pw. Św. Trójcy. Parafia skupia środowisko Ormian i ściśle współpracuje ze Związkiem, wzajemnie się wspierając w realizowanych przedsięwzięciach. Nabożeństwa odbywają się w języku starormiańskim. Przy kościele ormiańskim w Gliwicach został kilka lat temu posadowiony Chaczkar - krzyż poświęcony pamięci Polaków i Ormian pomordowanych w ubiegłym stuleciu.

W Zabrze natomiast działa Ormiańsko-Polski Komitet Społeczny, którego celem jest prowadzenie działalności wspierającej i popularyzującej kulturę, zachowanie, pielęgnowanie i propagowanie dziedzictwa narodowego Ormian w Polsce oraz wspieranie rozwoju i ścisła współpraca z Apostolskim Kościołem Ormiańskim. W 2022 r. dzięki dofinansowaniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w kwocie 15.000,00 zł, Ormiańsko-Polski Komitet Społeczny wyda książkę pt. *Ormianie Polscy oraz Apostolski Kościół Ormiański (XI-XVII WIEK)*. Organizacje Ormian działające w województwie śląskim angażują się w upamiętnianie ofiar ludobójstwa Ormian dokonanego w Imperium Osmańskim w latach 1915-1917.

24 kwietnia 2021 r. w Warszawie, w Dzień Pamięci o Ludobójstwie Ormian, Prezes Ormiańsko-Polskiego Komitetu Społecznego Pan Hraczja Bojadżjan i Pan Bogdan Kasproicz, przedstawiciel mniejszości ormiańskiej w Komisji Wspólnej Rządu RP i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, uczestniczyli w ogólnopolskich uroczystościach z udziałem m.in. ks. Tarona Ghulikjana, duszpasterza Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego, Samvela Mkrтчian, Ambasadora Republiki Armenii w Polsce, Marka Jurka byłego Posła na Sejm RP oraz ks. Józefa Naumowicza duszpasterza ormiańsko-katolickiego w Polsce.

Mniejszość ukraińska w województwie śląskim

Niewielka część mniejszości ukraińskiej jest zrzeszona w katowickim kole Związku Ukraińców w Polsce. Koło działa na terenie całego województwa, a w realizacji zadań współpracuje z parafią greckokatolicką pw. Zaśnięcia Przenajświętszej Bogurodzicy. Nabożeństwa skupiające wielu członków Związku oraz sympatyków odbywają się co niedzielę w kaplicy Kościoła Garnizonowego pw. Świętego Kazimierza Królewicza w Katowicach. Parafie greckokatolickie znajdują się również w Gliwicach i Częstochowie, a w Sosnowcu, Tychach i Bielsku-Białej mieszczą się punkty duszpasterskie. Społeczność ukraińska z koła w Katowicach organizuje spotkania świąteczne, uroczystości z okazji święta niepodległości Ukrainy oraz upamiętnia ofiary Wielkiego Głodu na Ukrainie, wydarzenia kulturalne, jak np. poświęcone twórczości Łesi Ukrainki i Tarasa Szewczenki. W spotkaniach koła często uczestniczy Konsul Republiki Ukrainy w Krakowie. Związek Ukraińców w Polsce pielęgnuje język i ukraińskie tradycje oraz kulturę, a także dba o zachowanie pamięci ofiar komunistycznego obozu pracy w Jaworznie. Przed pomnikiem ofiar terroru komunistycznego, upamiętniającym ofiary Centralnego Obozu Pracy w Jaworzynie, są corocznie organizowane uroczystości przez Związek Ukraińców w Polsce. W przygotowywaniu obchodów uroczystości udział biorą także władze miasta Jaworzno.

Mniejszość żydowska w województwie śląskim

Na terenie województwa śląskiego istnieją dwie żydowskie gminy wyznaniowe działające w oparciu o ustawę z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich*

w Rzeczypospolitej Polskiej¹¹: w Bielsku-Białej i Katowicach. Gmina Wyznaniowa Żydowska¹² w Katowicach obejmuje swym zasięgiem obszar dawnych województw: katowickiego, częstochowskiego i kieleckiego. Działają też oddziały Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów¹³ w Katowicach, Częstochowie, Gliwicach, Bielsku-Białej oraz Bytomskie Stowarzyszenie Kultury Żydowskiej. Zarówno Oddziały TSKŻ, jak i Gminy Wyznaniowe współpracują ze sobą i prowadzą bardzo aktywną działalność społeczną, kulturalną i edukacyjną. Szczególnie ścisła jest współpraca Oddziału TSKŻ w Bielsku-Białej i Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Bielsku-Białej. Oddziały TSKŻ organizują uroczystości z okazji żydowskich świąt religijnych oraz ważnych dla narodu żydowskiego rocznic, stale pielęgnują pamięć o ofiarach zagłady Żydów w czasie II wojny światowej, m.in. poprzez organizację uroczystości i opiekę nad miejscami pamięci. W swojej działalności nawiązują współpracę też z różnymi środowiskami i instytucjami. Przykładem może być współdziałanie GWŻ w Bielsku-Białej z Diecezją Bielsko-Żywiecką Kościoła Katolickiego oraz Diecezją Cieszyńską Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. GWŻ w Bielsku-Białej współpracuje też z Miastem Bielsko-Biała oraz z placówkami oświatowymi: Zespołem Szkół Ogrodniczych w Bielsku-Białej, Zespołem Szkół Gastronomicznych i Handlowych w Bielsku-Białej, Zespołem Szkół Plastycznych w Bielsku-Białej, Liceum Medycznym, szkołą Stowarzyszenia Katolickiego, Liceum im. Adama Asnyka. Dotyczy projektów na rzecz tolerancji oraz upamiętnienia ofiar Holocaustu, zachowania kultury żydowskiej i propagowania wiedzy o wybitnych bielszczanach narodowości żydowskiej, ale także opieki na cmentarzem żydowskim. GWŻ i TSKŻ w Bielsku-Białej działa również z Książnicą Beskidzką, Wojewódzką Biblioteką Pedagogiczną, Instytutem Śląska Cieszyńskiego, uczelniami oraz instytucjami kultury jak na przykład Miejska Galeria BWA. Gmina bielska organizuje spotkania i koncerty min. w sali ceremonii cmentarza żydowskiego, a także zwiedzanie sali modlitw w swojej siedzibie. Staraniem Gminy, w miejscu zburzonej w czasie II Wojny Światowej synagogi w Milówce, odsłonięto 18 czerwca 2019 r. tablicę upamiętniającą miejscową społeczność żydowską.

Oddziały TSKŻ gromadzą wydawnictwa oraz materiały historyczne i archiwalne dotyczące społeczności żydowskiej, które udostępniają zainteresowanym. Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów Oddział w Katowicach prowadzi współpracę m.in. z Biblioteką Śląską, Muzeum Archidiecezjalnym, jak również z placówkami oświatowymi jak np. Szkoła Podstawowa Nr 46 w Bytomiu. W ostatnim latach nawiązało także relacje z Towarzystwem Przyjaźni Dąbrowy Górniczej w zakresie upamiętnienia społeczności żydowskiej, we współpracy z Muzeum Szttygarka w Dąbrowie Górniczej, a także z Miastem Jastrzębie Zdrój. W lipcu 2021 r. odbyło się tam uroczyste odsłonięcie pomnika Henryka Sławika – Sprawiedliwego Wśród Narodów Świata. W wydarzeniu udział wzięły m.in. reprezentacje TSKŻ w Katowicach oraz Gminy Wyznaniowej Żydowskiej.

Gmina Wyznaniowa Żydowska w Katowicach aktywnie działa na rzecz dobrych relacji między różnymi wyznaniem. Jako przykład można podać zorganizowanie Dnia Judaizmu wśród muzułmanów. Gmina opiekuje się cmentarzami żydowskimi i podejmuje działania na rzecz zachowania materialnego dziedzictwa Żydów w województwie śląskim. Współpracuje także z władzami i jednostkami samorządami. Przykładem może być współpraca z Muzeum Górnośląskim w Bytomiu w celu upamiętnienia dziejów lwowskich Żydów i innych narodowości, współpraca z Zamkiem Sieleckim w Sosnowcu, gdzie odbywają się spotkania ukierunkowane na upamiętnianie zagłębiowskich Żydów oraz poświęcone przeciwdziałaniu mowie nienawiści. Przewodniczący GWŻ uczestniczył też

¹¹ Dz. U. z 2014, poz. 1798.

¹² Zwana dalej GWŻ.

¹³ Zwane dalej TSKŻ.

w spotkaniach z młodzieżą w sosnowieckiej bibliotece, w których udział brała także Prezydent Miasta Sosnowca.

Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów Oddział w Częstochowie współpracuje z miejscowym muzeum, w którym znajduje się m.in. stała wystawa poświęcona częstochowskim Żydom. W ramach współpracy organizowane są wystawy, obchody rocznicowe i inne spotkania. Ponadto częstochowski oddział TSKŻ włącza się w organizację Nocy Muzeów w Mieście oraz współdziała ze Światowym Związkiem Żydów-Częstochowian i ich potomków w organizowaniu zjazdów częstochowskich Żydów z całego świata, które mają miejsce w Częstochowie. Oddział jest organizatorem akcji sprzątania cmentarza żydowskiego w Częstochowie przez młodzież z Polski i Izraela. W 2018 r. Oddział TSKŻ w Częstochowie otrzymał miejskie wyróżnienie *Tym, co służą Miastu i Ojczyźnie*, które zostało wręczone podczas koncertu z okazji *Urodzin Niepodległej* w Filharmonii Częstochowskiej.

Rok 2021 został ustanowiony przez Radę Miasta Częstochowy Rokiem Pamięci o Ofiarach Częstochowskiego Getta. Rada podjęła uchwałę w tej sprawie jednogłośnie w dniu 20 maja 2021 r. TSKŻ w Częstochowie był organizatorem i współorganizatorem licznych przedsięwzięć związanych z obchodami Roku Pamięci. Współpracowało w tym zakresie z Urzędem Miasta, instytucjami kultury oraz szkołami. Przykładem jest Konkurs Recytatorski Poezji i Prozy Irit Amiel. Organizatorem Konkursu był Wydział Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy wraz z TSKŻ, oddziałem w Częstochowie oraz I Liceum Ogólnokształcącym im. Juliusza Słowackiego. Zorganizowano również konkurs plastyczno-informatyczny pod hasłem *Getto-Ludzie-Pamiętanie* na opracowanie graficznego symbolu upamiętniającego istnienie i kaźń częstochowskiego getta.

Kolejną organizacją mniejszości żydowskiej jest *Bytomskie Stowarzyszenie Kultury Żydowskiej*, które aktywnie uczestniczy w spotkaniach organizowanych przez Pełnomocnika i bierze udział w uroczystościach organizowanych przez stowarzyszenia innych mniejszości narodowych i etnicznych. Obecnie problemem jest sytuacja lokalowa, w którym stowarzyszenie ma swoją siedzibę od 20 lat. Prowadzone są starania o przywrócenie umowy najmu po okresie remontu lokalu, który był konieczny z powodu zagrożenia budowlanego. W tej sprawie trwają rozmowy z Bytomskimi Mieszkaniami i Urzędem Miasta Bytom.

Choć obecnie w województwie śląskim zamieszkuje bardzo niewielka liczba osób należących do mniejszości żydowskiej, to w przeszłości Żydzi licznie zamieszkiwali na terenie obecnego województwa śląskiego. Świadectwem tej obecności jest ponad 40 cmentarzy żydowskich¹⁴. Wiele z nich zostało zniszczonych podczas II wojny światowej. Obecnie o część cmentarzy troszczą się gminy samorządowe lub wolontariusze, jednak jeszcze wiele wymaga bieżącej opieki. Zdarzają się też przypadki dewastacji obiektów na cmentarzach żydowskich¹⁵. Kwestie dotyczące dbania o te obiekty, przekraczają możliwości finansowe gmin żydowskich. Obecnie cmentarze te są objęte ochroną konserwatorską jako obiekty zabytkowe.

Mniejszość słowacka w województwie śląskim

¹⁴ W tej liczbie uwzględniono tylko obiekty, co do których istnieje jakikolwiek ślad materialny lub przy braku takowego istnieją przekonujące dowody na jego istnienie i lokalizację.

¹⁵ Dewastacja nagrobków na cmentarzu żydowskim w Bielsku-Białej w czerwcu 2021 r.

Aktywnie działającą organizacją tej mniejszości jest Towarzystwo Słowaków w Polsce. W województwie śląskim działa koło Towarzystwa na Śląsku w Mikołowie z siedzibą w Tychach. Prezesem koła jest Pan Jozef Grapa.

Mniejszość czeska w województwie śląskim

W województwie śląskim nie ma odrębnych struktur organizacyjnych mniejszości czeskiej. Tradycyjne skupisko tej grupy znajduje się w okolicach miejscowości Zelów w województwie łódzkim.

Przynależność do **mniejszości karaimskiej, tatarskiej, łemkowskiej, białoruskiej, rosyjskiej i litewskiej oraz społeczności posługującej się językiem kaszubskim** zadeklarowały osoby z województwa śląskiego po raz pierwszy w Narodowym Spisie Powszechnym z 2011 roku. Mniejszości te nie posiadają w województwie śląskim struktur organizacyjnych ani też aktywnie działających przedstawicieli. Osoby należące do tych mniejszości są rozproszone na całym terenie województwa.